

ўключэнні ў арганізаваны тэкст з вызначанай камунікатыўнай задачай надае выказванню дадатковую сэнсавую нагрузку, а вышэйзгаданыя сродкі выразнасці ствараюць гукавы лад паведамлення і надаюць рэкламнаму тэксту выразны рытмічны і экспрэсіўны характар.

Літаратура

1. Бурлыка І. Р., Выгонная Л. Ц., Лосік Г. В., Падлужны А. І. Фанетыка беларускай літаратурнай мовы. Мн., 1989. С. 28–132.
2. Журавлев А. П. Звук и смысл. М., 1981. С. 6–109.
3. Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений: В 11 т. / АН СССР. М., 1950–1983. Т. 7: Труды по филологии. 1952.
4. Рагойша В. П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці. Мн., 2009. С. 317–369.
5. Якубинский Л. П. О диалогической речи. М., 1986. С. 17–58.

ЛЕКСІЧНАЯ СПАЛУЧАЛЬНАСЦЬ ПРЫМЕТНІКА Ў АСПЕКЦЕ «СЛОЎНІК-КАНТЭКСТ» (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКІХ І РУСКІХ СПАРТЫЎНЫХ ВЫДАННЯЎ)

Ж. Ю. Клімянок

Спалучальнасныя магчымасці прыметніка ў беларускай мове паслядоўна разглядаліся намі ў шэрагу апошніх даследаванняў. Лексічную спалучальнасць, услед за Б. А. Плотнікавым і В. К. Шчэрбіным, мы вызначаем як «індывідуальную характарыстыку лексемы, яе асабістую здольнасць спалучацца не з любым словам, а толькі з некаторымі» на аснове прыналежнага ёй лексічнага значэння [5, с. 528], у адрозненне ад спалучальнасці сінтаксічнай, калі ўлічваюцца граматычныя патэнцыі слоў, тыя сінтаксічныя мадэлі, па якіх лексемы спалучаюцца ў сказе (тыпу «дзеяслоў + прыслоўе», «лічэбнік + назоўнік» і да т. п.) [4].

Адсутнасць у айчынным мовазнаўстве слоўніка спалучальнасці прыметніка прадвызначыла кірунак нашай даследчай дзейнасці: намі быў распрацаваны алгарытм адбору моўных адзінак для адпаведнага лексікаграфічнага выдання, стварэнне якога з’яўляецца перспектыўнай задачай. Было, у прыватнасці, устаноўлена, што ў працы з матэрыялам асаблівую ўвагу трэба надаваць дадзеным тлумачальных слоўнікаў (Акадэмічны ТСБМ у 5 тамах) і рознастылявых тэкстаў (творы класікаў беларускай літаратуры, публіцыстыка і інш.). Лексікаграфічныя крыніцы фіксуюць тыповыя слоўныя атачэнні, тэкставыя крыніцы – спецыфічныя ўнікальныя словаўжыванні, найбольш частотныя з якіх таксама павінны быць уключаны ў патэнцыйны слоўнік спалучальнасці.

Наша даследаванне ставіць мэтай праілюстраваць феномен набыцця прыметнікам у кантэксце новага спецыфічнага значэння, адсутнага ў слоўніках. Матэрыялам для аналізу стаў корпус тэкстаў беларускіх (229 тэкставых адзінак) і рускіх (552 тэкставыя адзінкі) інфармацыйных інтэрнэт-выданняў (медыя-парталы: «БелТА», «Еўрарадыё», «Белсат»; электронны варыянт газеты «Наша Ніва», афіцыйны сайт тэлеканала «Eurosport»). У перыяд з 15.05.2012 г. па 02.07.2012 г. намі фіксаваліся ўсе тэксты рубрык, прысвечаныя правядзенню Чэмпіянату Еўропы па футболе 2012 г.

Спартыўны футбольны кантэкст быў абраны па некалькіх прычынах: 1) прыметнік у спартыўным тэксце адыгрывае значную ролю; 2) футбольная сфера, што актыўна развіваецца, рэгулярна абслугоўваецца беларускай мовай: як прыклад – штотыднёвая праграма «Дзённік Лігі чэмпіёнаў» на канале «Беларусь-1», беларускамоўныя трансляцыі матчаў чэмпіянату Англіі. Жанры спартыўнай журналістыкі (навіны, аналітыка, каментатарскае суправаджэнне), закліканыя не толькі паведамляць інфармацыю пра падзеі, але і змяшчаць іх эмацыйную ацэнку, прадугледжваюць частае ўжыванне атрыбутыўных канструкцый: *диснеевский плохиш Балотелли, баявая афарбоўка, фантастычны матч...* – гэта толькі асобныя прыклады з сотняў дакументальна выяўленых канструкцый «прыметнік + назоўнік» (далей «прим. + наз.»). Тэксты газетных спартыўных артыкулаў багаты таксама на перыфрастычныя намінацыі («чырвоная фурыя» – зборная Іспаніі, «европейские бразильцы» – зборная Партугаліі) і субстантывы («шашачныя» – харваты, «зялёныя» – ірландцы, «оранжевые» – галандцы, «кормчий, рулевой» – трэнер).

Метадам суцэльнай выбаркі з тэкставага корпусу было адабрана: рускіх словаспалучэнняў – 3330, беларускіх словаспалучэнняў – 1416. Адрозненні ў колькасных паказчыках абумоўлены ў асноўным экстралінгвістычнымі фактарамі: большасць спецыялізаваных спартыўных выданняў Беларусі друкуюцца на рускай мове (напрыклад, «Прессбол», «Спорт-экспересс»), у айчынных жа беларускамоўных СМІ аналітыкі параўнальна няшмат, у большасці гэта тэкст навінаў. Трэба таксама адзначыць, што пры адборы канструкцый «прим. + наз.» мы прытрымліваліся вузкага разумення прыметніка як «атрыбутыўнай прыметы, адзінкі якаснага, адноснага або прыналежнага лексікаграматычнага разраду» [3, с. 74]. Такі падыход, адлюстраваны ў працах М. Г. Булахавы, Н. Ю. Шведавай, А. Б. Шапіры, У. У. Вінаградава, яшчэ называюць традыцыйным. Адпаведна, «нязменныя прыметнікі» (*гульня плэй-офф, экстра-тайм*), займеннікавыя прыметнікі, лічэбнікавыя і пад. засталіся па-за межамі нашай увагі.

На наступным этапе даследавання вылучаныя атрыбутыўныя спалучэнні былі раздзеленыя на дзве групы ў залежнасці ад характару семантыкі складнікаў. З усёй колькасці прааналізаваных беларускіх канструкцый «прым. + наз.» у межах спартыўнага кантэксту ў 990 выпадках ($\approx 70\%$) прыметнік выступае ў першасным значэнні (значэнне пад лічбай 1 у слоўніковым артыкуле): *групавы этап, выязны матч* і г. д.; прыметнікаў, якія ў складзе словазлучэнняў выступаюць у няпершасным значэнні (значэнні пад лічбай 2–11 у слоўніку), – 426 ($\approx 30\%$): *турнірныя баталіі* (2-е зн.), *прамы эфір* (2-е зн.), *чысты гол* (8-е зн.), *сухая перамога* (11-е зн.) і інш. З агульнай колькасці адпаведных рускіх канструкцый прыметнік у першасным значэнні прадстаўлены ў 1782 выпадках ($\approx 54\%$): *отборочная игра, тотальное превосходство французов* і г. д.; у няпершасным такіх атрыбутыўных адзінак – 1548 ($\approx 46\%$): *товарищеская игра* (2-е зн.), *коронная комбинация* (3-е зн.), *тягучая борьба* (5-е зн.), *сухой футбол* (10-е зн.) і інш. Як бачна, у футбольным спартыўным кантэксце шырока ўжываюцца прыметнікі ў пераносным значэнні. Найбольшая частотнасць такіх словаўжыванняў у рускамоўных тэкстах сведчыць аб тым, што ў рускай мове ядро лексіка-семантычнага поля прыметнікаў футбольнай сферы ўжо сфарміравалася і актыўна фарміруецца перыферыя, у той час як у беларускай мове яшчэ толькі афармляецца ядзерная зона.

Акрамя словаспалучэнняў з адзінкамі ў першасным і другасным значэннях намі ў абедзвюх мовах быў вылучаны асобны клас прыметнікаў, спецыфічную семантыку якіх акадэмічныя беларускія і рускія тлумачальныя слоўнікі не фіксуюць увагу. Колькасць такіх ужыванняў прыметніка: у рускім спартыўным кантэксце – 133 атрыбутыўныя словаспалучэнні ($\approx 4\%$): *лицевая линия* (у значэнні ‘лінія, якая абмяжоўвае поле для гульні’), *зрячий удар* (‘удар, які падрыхтаваў, дакладны, эфектыўны’), *договорной матч* (‘той, аб выніку якога таемна дамовіліся, які не з’яўляецца сумленным’ з пазнакай *неадабр.*) і інш.; у беларускім спартыўным кантэксце – 30 словазлучэнняў ($\approx 2\%$): *стыкавы матч* (у значэнні ‘дадатковы матч паміж камандамі, якія занялі другія месцы ў сваіх групах падчас адборачнага турніру на буйное спаборніцтва, што дае права ўдзельнічаць у асноўнай частцы турніру ў выпадку перамогі’), *мірны вынік* (‘нічыяны вынік’), *хатні турнір* (‘які адбываецца ў сваёй краіне’).

На прыкладзе спецыфічных ужыванняў прыметніка ў футбольным кантэксце як беларускай, так і рускай моў можна назіраць, наколькі важным з’яўляецца прыцягненне да аналізу тэкстаў розных сфер дзейнасці чалавека.

Яшчэ раз падкрэслім, што спецыфічныя кантэкстныя ўжыванні часта нельга сустрэць у акадэмічным лексікаграфічным выданні, якое змяшчае ілюстрацыі да тыповых сінтагматычных магчымасцей лексемы, у той час як слоўнік спалучальнасці немагчыма пазбавіць такіх словаўжыванняў.

Літаратура

1. Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С. А. Кузнецов. СПб., 2009.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / Рэдкал.: К. Атраховіч (гал. рэд.) [і інш.]. Мн., 1977.
3. Лукин М. Ф. О широком и узком понимании прилагательных в грамматиках современного русского языка // Филологические науки. 1991. №1. С. 73–83.
4. Плотников Б. А. Проблемы лексикологии. Мн., 1973.
5. Шчэрбін В. К. Спалучальнасць слова // Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн., 1994.

ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДИАЛОГА ВО ФРАНЦУЗСКОМ ТЕАТРЕ АБСУРДА (НА ПРИМЕРЕ ПЬЕСЫ Э. ИОНЕСКО «ЛЫСАЯ ПЕВИЦА»)

А. А. Ключева

Театральный дискурс – это условно письменная сценическая речь, выраженная в форме драматургического текста, но представленная как устное высказывание. Диалог, обмен репликами между действующими лицами, является наиболее распространенным видом драматургического дискурса. В драме он представляет собой действие, выраженное как с внешней стороны (раскрытие сюжетной линии и конфликта, характеристика героем других действующих лиц и т.п.), так и с внутренней (изображение личностных качеств персонажа посредством языка, раскрытие его душевного состояния или психических особенностей).

Пьеса Ионеско «Лысая певица» была создана в рамках неоавангардистского театра абсурда. Бессмысленность и трагичность существования, иррациональность и искусственность реальности, одиночество человека, ощущение абсурдности происходящего, – все эти темы отражены в пьесе не только на идейном уровне, но и на языковом.

Драма Ионеско представляет собой широкое поле для исследования основных характеристик диалогической речи, выраженной несколькими видами. Одним из них является диалог собственного типа. Его структура последовательна, высказывания действующих лиц равнозначны: они ведут разговор в рамках одной темы, в одинаковой степени участвуя в акте речи. Такой диалог представляет собой перекрестный обмен абстрактными размышлениями персонажей. На языковом уровне эту абстрактность и обобщенность драматург выражает при помощи безличных кон-